
Església, nous i vells moviments socials i ongd

Joan Costa i Riera

Fundació Jaume Bofill

Joan Gómez i Segalà

Escola Universitària de Relacions Laborals
de la Universitat Ramon Llull.

Xavier Santajuliana i Polo

Escola Universitària de Relacions Laborals de la Universitat
Ramon Llull.

Centre Associat de Terrassa-Barcelona de la UNED.

Introducció

En aquest article realitzarem un recorregut per les formes de relació de l'Església catòlica amb els moviments socials. Per tal d'iniciar aquest trajecte, farem una repassada a la situació dels moviments existents al si de la pròpia institució religiosa —els anomenats moviments d'Església— tot fent un especial èmfasi en les dècades dels 70 i 80, per tal de veure com aquest darrer moment és el del seu declivi i com altres formes sorgiran amb força al llarg d'aquesta dècada.

Però el paper que juga l'Església catòlica en la participació associativa no es limita a les seves pròpies fileres. Els nous moviments socials no passen desapercibuts per la institució religiosa, sigui perquè aquesta en vol formar part, sigui perquè és interpel·lada per

alguns d'aquests moviments. Els moviments pacifista, feminista, ecologista, okupa, doncs, mantenen relacions diverses —de col·laboració institucions o individual, o d'enfrontament segons els casos— amb la institució, que posarem de manifest. És per això que en un segon moment, mostrarem quines són les relacions de l'Església i aquests nous moviments socials.

Una de les expressions d'aquests nous moviments socials són la seva forma institucionalitzada: les organitzacions no governamentals. Tradicionalment, l'Església ha jugat un paper important en les ONG que han centrat la seva atenció a la problemàtica del desenvolupament —les anomenades ONGD—. Finalment, a la tercera part d'aquest article, posarem de manifest quina ha estat la contribució institucional de l'Església catòlica a aquestes organitzacions. Però aquesta contribució no només es produeix des de la institució religiosa. Els diferents moviments d'Església, a través de la participació personal dels seus membres, també han contribuït a les ONGD. En concret, mostrarem quina ha estat aquesta aportació en el cas d'una activitat d'aquestes organitzacions: les brigades/estades/camps de solidaritat.

Moviments d'Església

L'any 1997, en el que tingueren lloc les primeres eleccions democràtiques, es va tenir la vivència i sensació de que “tot era nou”. De fet ho era. Però cal tenir present que aquesta novetat no s'improvisava. Malgrat que pugui semblar un tòpic, l'evolució i la dinàmica de qualsevol societat no és fruit de la casualitat. Per comprendre el moment present, cal tenir cura de conèixer mínimament el seu passat. El present sempre ve marcat pel passat i el futur es treballa a partir de la realització del present.

Posteriorment amb la normalització democràtica la situació no és ni molt menys la mateixa, tant des de la perspectiva política com des de la perspectiva cultural i religiosa. Les circumstàncies i el context han canviat.

Es tenint en compte aquest procés i els diferents moments històrics que intentarem situar el paper dels moviments d'Església a Catalunya en els darrers 60 anys.

Fer un seguiment “fil per randa” del ventall ample dels diferents moviments que durant aquestes dècades han incidit en la societat catalana i de quina ha sigut la seva evolució fins al moment present, superava amb escreix l'espai i els límits de l'article que se'ns ha demanat. Per aquest motiu hem estructurat el treball en tres apartats ben diferenciats, però que corresponen a tres moments del període contemplat, tenint compte els trets més rellevats dels

moviments d'Església que han marcat aquests darrers anys. Aquests tres períodes venen marcats per contextos ben diferenciats.

En primer lloc l'època del nacional catolicisme on el paper important el varen tenir els moviments especialitzats d'AC. En els inicis dels anys 70 aquests moviments entren en plena crisi.

L'època de la transició democràtica, els anys 80, el context socio-polític-cultural provoca l'aparició de nous moviments en la dinàmica d'una societat en ple procés de secularització.

Darrerament la problemàtica del desenvolupament dels països del tercer món provoca l'aparició, o en segons quins casos, el relançament dels moviments de solidaritat coneguts com les ONGD. També en aquest context el conjunt de l'Església hi juga un paper rellevant.

De la postguerra a l'inici de la dècada dels 50

L'any 1939 quan s'acaba la guerra, comença l'època del nacionalcatolicisme que es pot considerar el règim de cristiandat però amb les peculiaritats de la dictadura franquista. La idea bàsica del nacionalcatolicisme consisteix en fer de la fe i la vida religiosa un element constitutiu de la nació i un factor essencial per la unitat política i cultural de l'Estat.

Com diu Joan Casañas (CASAÑAS, 1988):

“Tot ciutadà queda automàticament enquadrat en una disciplina eclesial, dogmàtica, moral i cultural perquè l'Estat i l'Església s'han casat. L'esquema nacionalcatòlic dona per suposada la unitat dels catòlics en la política. Els enemics de la pàtria són els mateixos enemics de la religió”.

Es en aquest context que cal situar l'inici dels moviments d'Acció Catòlica (AC). En les bases que s'estableixen en el 1939 es definia l'AC com una organització decididament jeràrquica, com una participació en l'apostolat jeràrquic.

L'AC es dedicava quasi exclusivament a fomentar una vida de pietat entre els joves i a l'organització de congressos catequístics i eucarístics sota la direcció pròxima del bisbe. Una de les activitats que s'inicien és la dels dits “Cercles d'estudi”, que consistien principalment en les exposicions doctrinals sobre matèria religiosa que procuraven més una instrucció que no pas una educació integral que respongués als problemes de la vida i del món. Amb aquesta dinàmica l'Església oficial i jeràrquica va promoure els moviments de nois-noies, homes-dones d'Acció Catòlica.

Aquesta dinàmica provoca, a Catalunya una certa reacció en determinats grups de cristians que provenien de la Federació de Joves cristians de Catalunya. Aquesta reacció és la que dona origen al

naixement de grups, com per exemple el grup d'AC del Centre dels Luïssos de Gràcia, que varen intentar marxar del monopoli de l'apostolat que l'AC oficial s'atribuïa, constituint-se en autèntics rivals del moviment jeràrquic i oficial. En aquesta mateixa línia hi podem situar-hi la Cofraria Ntra. Sra. De Montserrat de Virtèlia, on en els seus inicis hi era present en Jordi Pujol i anys més tard també va ser-ne dirigent en Josep Mª Bricall, i en Pasqual Maragall va formar part de l'Agrupament Escolta que s'aplegava en la Cofraria de la Mare de Déu de Montserrat de Virtèlia.

Un altre moviment que en els anys 40 tenia un pes important i que podríem qualificar de rival de l'AC era el de les Congregacions Marianes (CCMM), i era el moviment que tenia més afiliats. S'escapava de la dependència directa de la jerarquia, ja que havien nascut i es desenvolupaven en el marc dels jesuïtes. Els millors alumnes de les escoles que els jesuïtes tenien a Barcelona eren els que tenien accés a les CCMM. Per tota aquesta qüestió és imprescindible tenir present la tesi doctoral de Fco. Jose Carmona Fernández, presentada a la UAB l'any 1991, titulada "La socialización del liderazgo católico durante el primer franquismo".

El 25 de gener del 1941 el Ministeri de Governació aprova la Llei d'Associacions que regularia l'exercici del dret d'associar-se. L'article primer d'aquesta llei diu:

"No podran constituirse asociaciones sin aprobación del Ministerio de Gobernación. Quedan exceptuadas las asociaciones católicas que se propongan un fin exclusivamente religioso y las instituciones o corporaciones que existan o funcionen en virtud de leyes especiales"

Aquesta disposició ajuda a entendre moltes de les situacions i problemes que en les dècades posteriors van sorgir a l'entorn de tota la qüestió de la vida associativa i el perquè de la importància de poder associar-se a l'empara del mantell de l'Església.

Malgrat totes aquestes circumstàncies, a les darreries dels anys 40, l'AC Española, que havia participat de l'eufòria triomfalista de la "España católica", es troba amb les mans buides, i en els mateixos organismes nacionals i en la majoria de consells diocesans es palpa una desorientació general.

De la transformació dels 50 a la crisi de finals dels 60

En els inicis dels 50 l'estructura del moviment d'AC encara és una estructura unitària ja que així ho deien les normes oficials. Però a la diòcesi de Barcelona concretament, amb Mn. Joan Batlles de consiliari de la *Juventud d'AC* es comença a insistir en la necessària especialització segons els diversos ambients dels joves.

Es comencen a dinamitzar els grups de comarques dels quals neix la JURAC —*Juventud Rural d'AC*— que serà la futura JAC —*Juventud Agrícola Católica*—, els grups d'estudiants que es diran JUMAC —*Juventud Universitaria d'AC* que serà la futura JEC —*Juventud Estudiante Católica*— i els grups parroquials urbans que formaran la JIC —*Juventud Independiente Católica*—.

Tota aquesta línia d'actuació no surt improvisadament. Feia temps que, a través dels capellans responsables dels moviments Mn. Joan Batlles i Mn. Josep M. Bardés, tenien contactes amb els diferents moviments especialitzats que funcionaven per Europa, principalment amb els moviments francesos. Aquest era un punt de referència important.

Tots aquests moviments, arrel del seu contacte amb els moviments europeus, havien adaptat com a pròpia la doctrina – metodologia de la JOC —*Joventut Obrera Católica*—. Es va adaptar el mètode «jocista» de pedagogia activa: el veure, jutjar i actuar. Tot això comportava trencar amb la “dinàmica clàssica” dels famosos, i abans esmentats, cercles d'estudi.

Malgrat que la JOC va ser un punt de referència a l'hora de reestructurar els diferents moviments d'AC, el seu desenvolupament és molt “propi i particular”. Acabada la segona guerra mundial, la JOC es torna a refer a nivell europeu, i alguns capellans de la diòcesi de Barcelona viatjaren cap a Bèlgica i França. Això va provocar que, de manera molt silenciosa, en alguns barris obrers de Barcelona, com el barri del Bon Pastor i Can Tunis, comencessin a funcionar els primers grups de la JOC. També en la Congregació Mariana de Sant Joan Berchmans comença un grup jocista amb nois de la fàbrica Elizalde.

Aquests són els primers brots del moviment jocista, que van anar sorgint de manera dispersa però ja tenien la preocupació de constituir-se en moviment. Quan a l'any 1953 entre de consiliari de l'AC Mn. Joan Batlles canvia també la situació de la JOC, que fins aquell moment no havia format part dels moviments d'AC. S'entra en una nova etapa que dona com a resultat l'incorporació de la JOC en els moviments especialitzats d'AC. Es també l'època en que a Barcelona comencen a proliferar els barris obrers fruit de la immigració, i molts capellans comencen a interessar-se per la JOC. Es en aquesta època quan persones com Mn. Joan Carrera (avui bisbe), Jordi Bertran, Jaume Cuspinera, Josep Castaño, Francesc Candel entre d'altres juguen un paper important en el relançament de la JOC.

En aquest marc dels moviments d'AC cal fer referència a l'Escoltisme, i no precisament perquè sigui un moviment que te els seus

orígens sota la protecció de l'Església però si que tenia també la seva branca confessional, l'escoltisme catòlic, i que com les altres organitzacions escoltes no confessionals estaven plenament fora de la legalitat franquista. Per les autoritats d'aquella època, l'escoltisme no entrava dins el cercle d'entitats amb finalitats exclusivament religioses.

És a partir dels inicis dels 50, quan hi ha la renovació del Consell Diocesà d'AC amb Mn. Joan Batlles i que el moviment escolta "confessional" comença a tenir una forta incidència, que es planteja de quina seria la millor manera perquè l'escoltisme pogués entrar dins la "legalitat" dels moviments d'Església. Com va passar en els altres moviments catòlics, sempre hi trobem en els seus inicis, la presència de capellans que dinamitzen el moviment. En el cas de l'escoltisme no es pot oblidar Mn. Antoni Batlle, que ja en l'avantguerra estava present en l'escoltisme català, i quan després del seu exili a Suïssa retorna a Catalunya, comença novament a dinamitzar les activitats escoltes. Junt amb ell hi trobem en Ricard Pedrals, Joan E. Jarque, Francesc Malgosa etc. diferència dels moviments pròpiament dits d'AC que naixien i tenien força a Barcelona, l'escoltisme el trobem present a la majoria de diòcesis catalanes, Girona, Tarragona, Vic, Lleida i Solsona.

El procés fins arribar a la constitució de la Delegació Diocesana d'Escoltisme, coneguda com la DDE, va ser llarg i laboriós. El llibre d'Albert Balcells i de Genis Samper (BALCELLS i SSMPER, 1993) ho explica amb força detalls. Tot i que aquest procés de la Delegació Diocesana d'Escoltisme va ser en els seus inicis molt barceloní, posteriorment s'estengué a altres diòcesis com Vic, Girona i Tarragona.

Per part dels altres grups escoltes "no confessionals" es va produir una certa por per si això suposava protegir l'escoltisme confessional i deixar a la cuneta el no-confessional. Després d'unes converses entre els responsables d'aquests grups i els dirigents dels moviments d'AC es va arribar a l'acord de que mentre els responsables dels grups no-confessionals acceptessin "oficialment" ser protegits simulant ser de la Delegació Diocesana d'Escoltisme, per part dels dirigents de l'AC no tenien cap inconvenient en fer de "parai-gües" a la vegada que es comprometien a no posar-se ni mica en les seves activitats.

La dinàmica de tots aquests moviments que s'inicia a meitat dels anys 50, troba un ambient favorable a la seva expansió i la seva vitalitat per la presència del papa Joan XXIII que "refresca" l'ambient eclesiàstic amb l'anunci del Concili Vaticà II. La trajectòria dels diferents moviments, durant aquesta dècada, va ser molt diversa i

heterogènia. Però la dècada dels anys 60 va ser el moment d'un desplegament fort, tant a nivell intern dels moviments com de presència en tot el llarg i ample del territori català.

A mesura que els moviments maduren, van fent una unitat dels diferents aspectes i elements que componen la vida del cristià: tot el que fa referència a la persona tant des de l'òptica individual (responsabilitat, coherència, respecte als altres, iniciativa, companyonia, fidelitat, esperit crític...), com des del vessant social inherent a la persona (la realitat que l'envolta, el treball, l'oci i el lleure, les situacions d'injustícia...). Tot això jutjat i valorat des de la perspectiva de la fe. No era tant la institució eclesiàstica que anava vertebrant la fe i el procés de maduració d'aquesta fe, sinó la figura de Jesucrist compromesa amb la realitat marginal i les situacions d'injustícia en el seu temps.

Els contactes amb els moviments especialitzats d'AC i el moviment escolta que funcionaven a Europa van obrint noves perspectives al marge de tot el que es proclama des de l'oficialitat de l'AC espanyola. De manera potser encara no explícita s'anava configurant la dicotomia entre l'església jeràrquica i el descobriment del que havia de ser la missió del cristià en el món.

Tota aquesta nova dinàmica que es va generant de manera lenta però segura, que va configurant uns moviments cristians com autèntics moviments socials, no s'explica sense la presència important d'uns líders, paper que en els inicis varen jugar un important sector de capellans i que posteriorment va ser assumit pels líders laics que amb el seu carisma i capacitat de convocatòria van agrupant els joves de diferents ambients.

És en tot aquest context que els moviments d'Església es converteixen en autèntiques escoles, en les quals una bona part dels polítics que marcaran l'època de la transició i que han omplert el ventall de tots els partits polítics fan el seu aprenentatge. Entre molts d'altres, han passat per aquests moviments, en Jordi Pujol, Joaquim Nadal, Raimon Obiols, Narcís Serra, Rafael Hinojosa, Jaume Jané, Marta Mata, Toni Gutiérrez, Dolors Mayoral, Jaume Antic, ...Tota aquesta formació que es portava a terme en els moviments d'Església s'encarava cap a l'obertura de la persona en el medi on estava immers i on es desenvolupava la seva vida quotidiana. No es tractava d'una formació "eclesial", sinó que el cristià, el militant, havia d'ésser humanament responsable i cristianament compromès. Aquest compromís transformador de la realitat exigia conèixer aquesta realitat. Les campanyes anuals que cada un dels moviments posava en marxa, les reunions dels militants de base a partir del veure-jutjar-actuar sens cap mena de dubte els apropava a la vida quotidiana i aquest

era el pas previ per comprometre's a transformar aquesta realitat.

Tot aquest procés cal situar-lo en el context sociopolític dels anys 60. Són els anys del desenvolupament econòmic, de les fortes onades immigratòries, del creixement fort dels barris obrers. Són els anys en els quals el marxisme i el socialisme eren les ideologies dominants que penetraven fortament en tots els discursos socials i polítics "no oficials". A Catalunya cal afegir-hi el relleu públic i notori de la reivindicació nacionalista que en molts sectors de l'àmbit social es vehiculava també a través d'uns plantejaments influenciats per la ideologia socialista.

A mesura que varen anar desvetllant-se les "activitats socials" de molts i diferents ordres (la Caputxinada, les vagues estudiantils, les vagues a diferents empreses com Hispano-Olivetti, Harri Walker, els centres socials i les associacions de veïns i veïnes en diferents barris, etc) trobem en totes elles persones implicades que procedeixen dels diferents moviments (JEC, JIC, JOC, Escoltisme). La JAC la trobem implicada en els inicis i fundació del sindicat agrícola Unió de Pagesos.

Tota aquesta dinàmica va provocar que en els alts nivells de l'estructura eclesiàstica, es respirés un ambient de recel i prevenció que posava en guàrdia tota l'activitat dels moviments especialitzats d'AC. Aquets recels i les acusacions que les activitats dels militants "eren massa temporals" varen provocar nombroses dimissions de dirigents dels diferents moviments. Lògicament, la marxa dels que podríem anomenar líders comporta l'enfonsament del moviment.

A partir d'aquests moments, el que s'inicia és l'etapa de la dispersió. En alguns moments de forma lenta i en altres moments de manera brusca, es produeix una crisi intensa de la qual es pot dir que actualment encara no se n'ha sortit del tot.

La crisi: inici de noves trajectòries?

El trencament que va suposar al crisi de finals dels 60, no va significar, encara, la mort total i absoluta dels moviments. Cal tenir present que, el conflicte fort amb la jerarquia de l'Església i els abandonaments es van donar en primer lloc a nivell de consiliaris i dirigents. Com és lògic, la deserció dels líders va repercutir molt aviat en els grups de base. El moviment més afectat per aquesta crisi va ser la JOC que, en definitiva, era el moviment que més «complicacions» portava a l'Església com a institució i el que més comprometia políticament. Dins el camp de la pastoral obrera es va intentar trobar nous camins com les Comunitats Populars i Cristians pel Socialisme, moviments liderats per Joan N. Garcia Nieto, Alfons C. Comin,

Josep M. Balcells, entre d'altres.

La crisi va desfer en la seva totalitat La JIC, que sempre havia estat el moviment més feble. No obstant, alguns dels seus dirigents continuaren buscant la manera de respondre a la nova situació. El naixement de les Comunitats de Base (Josep Dalmau) i el Secretariat d'Apostolat Laical (SAL) seran entitats que agruparan grups de laics cristians, mai reconeguts, però, per la jerarquia.

La JEC queda totalment desfeta i en els inicis dels 70 es perfilen altres opcions possibles de pastoral universitària. El Secretariat d'Universitaris Cristians, que funciona fins el 1975, es constitueix el MUEC (Moviment d'Universitaris i Estudiants Cristians). Persones significatives que varen treballar en els inicis del MUEC són Narcís Catanyer, Imma Mayol, Jaume Subirana, Carmina Pueyo i Josep M. Carbonell (Pipo).

La crisi de la JAC a Catalunya no es fa palesa fins als anys 70. És a partir d'aquests anys, quan el canvi és radical. Arriba un moment en què, en paraules d'en Josep Ginesti, dirigent del moviment, "la JAC ja no arrossega a ningú". Com a darrers líders de la Jac cal fer esment d'en Josep Pau d'Arbeca id'en Jaume Antich d'Ulldecona, tots dos parlamentaris a Madrid pel PSC.

Encara que de manera diferent, com diferents havien estat els seus inicis i el seu desenvolupament, també l'escoltisme confessional de la DDE – Minyons Escoltes/Guies Sant Jordi- es va veure obligat a trobar "la seva nova dinàmica" en el nou context social que s'anava configurant.

Per altra part, l'Església com a institució, que en les darreries del franquisme havia iniciat un tomb de la mà del Cardenal Vicent Enrique i Tarancón com a president de la Conferència Episcopal Espanyola, intentava trobar el seu lloc en la nova situació. Ja no tenia l'exclusiva de la religiositat, havia perdut el monopoli i havia d'entrar, com hem dit en un principi, en la dinàmica del mercat per poder «vendre el seu producte». A partir d'aquests moments s'inicia una nova etapa en tot el que fa referència als moviments d'Església.

Nous moviments socials i Església

Des de finals dels anys seixanta fins als vuitanta, podem assenyalar un canvi o, més exactament un relleu. Els moviments socials tradicionals (obrers, veïns, pares d'alumnes...) deixen de ser l'element més combatiu i mobilitzador, i entren en escena, amb força encara creixent, els nous moviments socials, amb uns valors bàsicament postmaterialistes.

A nivell de tota l'Església Catòlica, també hem parlat de la desmobilització que hi hagué a les darreries de la dècada dels seixanta, mentre que dibuixar les línies mestres que arriben fins a l'actualitat resulta una mica més complicat de. Continuen existint bona part de les organitzacions especialitzades d'Acció Catòlica, però aquestes no són cap punt de referència essencial per a la societat civil, i tendeixen a llimar les respectives especialitzacions, de manera que aquestes probablement es deuen més a l'origen social dels seus membres que no pas a les dinàmiques internes. Alhora, hi ha fermes intents per part de l'episcopat d'aglutinar-la i centralitzar-la tota.

En contrapartida, els nous moviments socials plantegen nous reptes, per als quals l'Església i els catòlics hi estan preparats amb molta desigualtat. En alguns es converteixen pràcticament en pal de paller, mentre que en d'altres es converteixen en pals a les rodes. Aquestes diferències, i algun en exemple en particular —al darrer apartat— són presentades tot seguit.

Pluralitat en l'Església i en els nous moviments socials

En sociologia, només podem estudiar l'acció social de l'Església des de la seva pluralitat. Intentar entendre-la com una unitat és buscar una coherència que no és evident que hi sigui; fins i tot, és poc plausible, a causa de la mateixa organització eclesial.

L'acció de l'Església té molts efectes en la realitat social, alguns de manifestos i altres de latents, alguns de buscats i d'altres de no desitjats, alguns de previstos i d'altres de contradictoris entre ells (o en si mateixos). Aquest fet no cal imputar-lo només com un defecte de tota organització gran, vella, poc flexible, amb moltes tensions per la seva centralització-descentralització, amb ideari plural ja de partida (els diversos llibres sagrats), etc. Sense afirmar que s'hagi dissenyat expressament una estratègia diferenciada per sectors, de manera que cadascú tingui un missatge al seu gust, pot resultar més útil entendre que no hi ha intenció real de canvi en tal diversitat de línies simultànies. El missatge inicial pot quedar poc nítid, però l'organització s'engrandeix o, més exactament, es reforça.

Aquesta pluralitat interna es veu reflectida organitzativament. Des dels òrgans dependents directament de la cúria romana, es pot passar als diocesans, amb la seva coordinació en conferències i les divisions en delegacions pastorals. Així mateix, hi ha els variadíssims ordes, comunitats, instituts seculars, etc. I encara, a més, hi ha organitzacions de caràcter civil vinculats directament o indirecta. Sense sortir de les organitzacions formals, doncs, trobem tota una amalgama d'entitats. Aquesta diversitat organitzativa és molt fun-

cional per al conjunt de la institució eclesial per a transmetre cada missatge en la forma que trobi més adequada, amb la consegüent (i habitual) contrapartida que sonin més veus de les estipulades. Així sorgeix aquell curiós fenomen pel qual un munt de persones, amb opinions contradictòries, s'autoatorguen la representació de la mateixa institució.

Alhora que estem en una societat plural, també estem en una societat secularitzada, i això implica que l'Església competeix amb moltes altres organitzacions per establir quins són els temes dignes de generar un debat social. Aquesta característica, a la qual ja estan avesats els nous moviments socials, agafa a trascantó l'Església, que no renuncia a donar una explicació global del món que ho abasti (i justifiqui) absolutament tot. En canvi, els nous moviments socials no pretenen idear cap cosmovisió concreta, ni tan sols no plantegen una solució global que respongui els reptes als quals s'enfronta cadascun.

Aquestes diferències de plantejaments i d'abast porten a que l'organització eclesial s'hagi de definir sovint sobre els nous moviments i els seus reptes. Mentrestant, aquests no cal que es defineixin sobre res que no sigui directament relacionat amb el seu àmbit. Els moviments guanyen molta força en mobilitzar persones que només tenen en comú el repte al qual s'enfronten, alhora que això mateix és motiu de la seva fragilitat.

L'acció social de l'Església és canalitzada per diversos mitjans, en alguns casos tractada és com a institucional (vegeu les aportacions en moral sexual), i, en d'altres, com a subsidiària, a través d'organitzacions especialitzades (vegeu les campanyes pel desenvolupament). En aquests primers casos, sol predominar el que Weber anomenava ètica de les conviccions, mentre que en els segons és més habitual l'ètica de la responsabilitat. Aquesta diferenciació de mitjans ens condueix a una triple categorització de la relació de l'Església amb els NMS:

- col·laboració explícita
- col·laboració a títol personal i ignorància a nivell institucional
- bel·ligerància, amb grups frontissa maltractats

Col·laboració explícita

Entre els nous moviments socials més coneguts hi ha el del desenvolupament i el de la pau. Ambdós estan organitzats bàsicament en ONGs, però també hi ha una munió d'altres grups o estratègies molt més flexibles i informals, entre les quals destacarem respectivament la Campanya del 0'7% i la insubmissió, que són capaces

d'una més gran mobilització que les estructures burocràtiques. En el moviment pel desenvolupament (altrament anomenat de cooperació, pel Tercer Món, de solidaritat, etc.) i el moviment per la pau, l'Església ha tingut un paper protagonista en el seu origen i continua tenint un paper fonamental en l'actualitat. Partint de la tradició missionera, s'ha desenvolupat un seguit d'organitzacions de cooperació amb els països del Sud, habitualment vinculades als ordes establerts tant aquí com als països més pobres: com la Companyia de Jesús (Intermón), l'Escola Pia (SETEM), la Salle (PROIDE). O bé dependents dels bisbats (Mans Unides).

Malgrat que sobretot a partir de la dècada dels anys 80 apareguessin molts comitès de solidaritat amb Amèrica Llatina i, més tard, altres grups de caràcter polític o sindical, les organitzacions vinculades a l'Església, o bé «d'inspiració cristiana», han estat les que han crescut més ràpidament. De manera que algunes d'elles s'han convertit en un referent tant per tot el moviment al qual pertanyen com per la societat civil en general.

Alhora, l'Església com a institució adopta sovint un discurs molt proper al que fan aquestes organitzacions. La cooperació d'aquestes organitzacions és fàcilment exposada com a exemplar, i fins i tot se'n fa alguna col·lecta extraordinària dintre de la litúrgia, element que demostra la gran identificació que s'ha establert.

El moviment per la pau té un comportament similar. Aquest resulta més reduït, probablement per la dificultat de trobar projectes tan populars, atractius i concrets com són els del Tercer Món. Però així i tot, també existeixen unes organitzacions mitjanes, explícitament cristianes (com Justícia i Pau) o bé laiques, però amb la col·laboració de persones d'Església (com la Fundació per la Pau), que obtenen poc ressò però que donen continuïtat al moviment. A més, existeixen molts altres grups petits, apareguts als anys 80 en oposició a l'OTAN i a favor de la legalització de l'objecció de consciència, i uns altres als 90, en suport a la insubmissió. També en aquest cas, el missatge de la institució eclesial s'adiu força amb el del moviment per la pau, de manera que quan s'hi parla d'Amor sovint s'exemplifica amb la pau. Malgrat tot, també cal dir, que aquesta col·laboració no exclou la pertinença d'una part del clero a l'exèrcit, que forma la Vicaria Castrense, encapçalada per un bisbe propi. Per tant, podem afirmar que l'Església és, en bona part, la institució que origina a casa nostra els moviments pel desenvolupament i per la pau (complementaris, en tant que els d'un moviment tracten l'altre com a subsidiari del seu, i viceversa) tenint en compte dos elements:

1. Les organitzacions més o menys explícitament cristianes so-

len ser les més estructurades i burocràtiques dintre del seu moviment, la qual cosa sovint implica que són les més potents.

2. Malgrat que el discurs eclesial sovint recorri a l'acció d'aquestes organitzacions com a exemple aplicat de bondat, sempre és entès des de la perspectiva de l'ètica de la responsabilitat, és a dir, que es tenen més en compte les conseqüències de l'acció abans d'aplicar-los indiscriminadament «per principis». I així és com s'entén el suport simultani a les esmentades organitzacions i el manteniment d'una estructura integrada a l'exèrcit com si no fossin contradictoris.

Col·laboració a títol personal i ignorància a nivell institucional

Existeixen altres moviments socials als quals l'Església no presta gaire atenció. Entre aquests destacarem l'ecologista i l'*okupa*. A diferència dels explicats anteriorment, aquests tenen una estructuració bàsicament local i informal, amb poques organitzacions influents (a part de Greenpeace a nivell internacional, que té unes formes d'actuar molt pròpies) i molt flexibles a les circumstàncies. Els únics punts de trobada entre l'Església i aquests altres moviments poden ser a nivell de pobles i de barris, i en aquest cas sobretot en coordinadores de joves o d'entitats juvenils.

Es tracta, per tant, d'una col·laboració a partir de projectes comuns i amb intencions de coordinació, basada sobretot en afinitats personals. L'únic cas en què la col·laboració de l'Església amb els ecologistes pot ser més institucionalitzada és en l'escoltisme, pel qual *fe* i *natura* en són valors essencials. Pel que fa als *okupes*, també caldria mirar entre les files dels escoltes per trobar algunes afinitats: necessitat de locals de trobada per als joves, iniciativa d'organització d'actes lúdics i culturals amb pocs recursos, denúncia del sistema econòmic, etc.

Malgrat aquestes col·laboracions que en definitiva acaben sent personals, els discursos del moviment ecologista, i especialment el de l'*okupa*, no solen calar en la doctrina eclesial. I si ho fan, cal atribuir-ho a la penetració de les idees dels nous moviments a la societat civil, i en el fons, al constantment renovat sentit comú dels ciutadans que, de rebot, arriba a l'Església. És tan clara la minsa relació entre una i altres, que els casos més famosos, a nivell internacional, tornen a ser persones i no pas grups: Leonardo Boff, exfranciscà, com a ecologista, i Jacques Gaillot, bisbe de Partènia, que dóna suport a l'ocupació de cases a París. No cal fixar-s'hi molt per descobrir que cap dels dos catòlics no compten amb les simpaties de la jerarquia eclesiàstica.

Bel·ligerància, amb grups frontissa incompresos

Hi ha encara un tercer grup de nous moviments socials, que es distingeix, no per la falta de relació amb l'Església Catòlica, sinó justament per les seves relacions conflictives. Es tracta del moviment feminista i el d'alliberament sexual, és a dir, els que defensen els drets de les dones i els dels homosexuals, respectivament. No es pot dir que la doctrina no parli de la feminitat ni de l'homosexualitat, sinó que, justament en fer-ho en termes menys igualitaris que el que ho fa la jurisdicció civil i el ja sentit comú majoritari, resulta polèmic. És tal la diferència entre una institució eclesial i aquests moviments que el Magisteri sol atacar els postulats dels altres com a immorals, mentre que aquesta rep tota mena de denúncies per misogínia i homofòbia.

En aquests temes, la doctrina de l'Església és absolutament rígida aplicant fil per randa l'ètica de les conviccions, per la qual no es pensa variar gens la inflexibilitat del discurs siguin quines siguin les conseqüències. Fa pocs anys els homosexuals iniciaren una campanya d'apostasia, tot exposant-ne els motius, per pressionar l'Església. Aquesta, no només no va fer cap gest d'apropament sinó que enviava una carta a cadascun del deu mil apòstates en la que s'afirmava qual tothom és lliure de pertànyer a l'Església i de sortir-ne. No hi havia cap referència reconciliatòria ni d'acolliment.

Malgrat l'enfrontament de la jerarquia de l'Església amb feministes per un costat i homosexuals per l'altre, el punt de contacte és possible tenint en compte uns grups sui generis que estan enmig, o millor dit, estan en totes dues parts. Es tracta del Col·lectiu de Dones en l'Església (coordinat amb grups homòlegs d'Europa) i el Grup de Gais i Lesbianes Cristians. Les característiques d'aquests grups és que són més aviat reduïts, però molt significatius, en tant que reivindiquen explícitament pertànyer a l'Església i al moviment social, en ple dret com la resta de catòlics per un cantó, i com la resta de dones i homosexuals per l'altre. Aquest fet fa que siguin incompresos per l'Església, com a reivindicadors d'uns drets que no existeixen; pel moviment feminista, per identificar-se amb una organització obertament masclista; i pel moviment dels homosexuals, per identificar-se amb una organització que els titlla de malalts que cal curar o pecadors que cal convertir.

Paradoxalment, aquests «grupets», que no són percebuts com a membres de ple dret en l'Església i els moviments socials tampoc ho acaben d'entendre, no estan tan estigmatitzats per l'opinió pública. És a dir, estaran estigmatitzats per ser catòlics o per feministes o per homosexuals, però no per ser catòlics i feministes, o catòlics i homosexuals.

Organitzacions no Governamentals per al Desenvolupament i Església¹

La consciència sobre la problemàtica del desenvolupament² al nostre país és un fet relativament recent. Per exemple, l'Estat espanyol va rebre ajuts per part del Banc Mundial fins el 1978, i l'any 1981 encara era considerat per aquesta institució com un "país en desenvolupament de renda mitja". Paral·lelament, el fenomen de les Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament (ONGD)³

¹ Bona part dels arguments que es recullen en aquest apartat provenen de la investigació Experiències de solidaritat: una aproximació a la participació a les Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament, becada per les fundacions Jaume Bofill i Serveis de Cultura Popular i en procés d'impressió a càrrec de l'oficina del Pla Jove de la Diputació de Barcelona.

² Sense entrar en una definició conceptual aprofundida del què s'entén per desenvolupament per part de les ONGD, mereix la pena recollir uns trets elementals sobre quin és el consens bàsic al voltant d'aquest concepte que recull la Federació Catalana d'ONGD i al voltant del qual s'identifiquen la majoria d'entitats:

«No resulta possible definir el desenvolupament de manera absoluta i unívoca, atès que n'hi ha diversos models i és un concepte dinàmic. Tanmateix, l'ideal de desenvolupament pel qual lluiten les ONGD's pot caracteritzar-se per: concebre's de manera **dinàmica i plural** [...]; **allunyar-se de les concepcions imitatives i reduccionistes**, que l'identifiquen amb el simple creixement econòmic fet a la manera d'Occident [...] per atorgar la primera i principal **responsabilitat** de tot el procés de desenvolupament a la **pròpia societat concernida** [...]; **per centrar-se en els individus i en les comunitats** en què s'insereixen [...]; per **promoure** el desenvolupament humà integral [...]; per perseguir canvis i transformacions a mig i llarg termini, que, un cop assolits, siguin **sostenibles per si mateixes** [...]; i **per establir prioritats** [pel que fa als grups destinataris] [...] tot i que els destinataris del desenvolupament són tots els éssers humans». [Codi Ètic i de Conducta per a les ONGDs de la Federació Catalana d'ONG per al Desenvolupament, 1997] [La negreta és nostra].

³ Un intent de síntesi per tal d'oferir un marc comú de discussió sobre aquestes organitzacions, per la via de la seva definició, és el que ens proposa Ortega Carpio que les qualifica com "organizaciones voluntarias, sin fines de lucro, autónomas e independientes del ámbito de los gobiernos, cuyos recursos se destinan a financiar proyectos o acciones emprendidas en el ámbito de la cooperación al desarrollo" (ORTEGA CARPIO, 1994, pàg.42). En un mateix sentit, tot i que de manera ampliada, trobem com la Federació Catalana d'ONGD's fa, sense voluntat d'esgotar totes les facetes possibles d'aquest fenomen, un decàleg de les seves característiques:

«Les ONGDs es caracteritzen per disposar d'un grau mínim d'estructura o organització estable [...]; per no perseguir afany de lucre [...]; per disposar d'un cert grau de suport públic i presència social [...]; pel caràcter voluntari o motivacional del seus recursos bàsics (humans i materials) [...]; per la seva independència, es dir, l'autonomia institucional i decisòria de qualsevol instància governamental o intergovernamental [...]; per disposar de mecanismes transparents i participatius per constituir els seus òrgans de govern [...]; per estar obertes a l'escrutini i debat públics sobre la seva política, pràctiques i pressupostos [...]; per la seva voluntat d'actuar com a agent de canvi social [...]; per estar basades i articulades entorn a uns fins de solidaritat internacional i desenvolupament [...]; i per actuar per tal de superar aquesta situació [de desigualtats socials i econòmiques]». [Codi Ètic i de Conducta per a les ONGDs de la Federació Catalana d'ONG per al Desenvolupament, 1997].

també és de recent aparició. Així, la majoria de les ONGDs de la Coordinadora Espanyola han estat creades entre el 1985 i 1989. Després de la creació de la Creu Roja al 1864, per exemple, no es constitueix cap ONGD fins el 1947. Des d'aquest any fins el 1979 es creen una mitjana d'1,2 ONGD per any. A partir de 1980 fins 1990 es crea el 76 % de les entitats que formen part d'aquesta coordinadora, en total 51 (BAIGES i altres, 1996, pàg. 96).

El context de manca de llibertats que suposà la dictadura franquista limità l'aparició i consolidació d'un moviment que a Europa creixia amb força. Així, fins l'adveniment de la democràcia les úniques entitats que realitzaven tasques de cooperació al desenvolupament sense aixecar en excés les suspicàcies del règim dictatorial del general Franco, com ja hem vist, eren les que actuaven a aixopluc de l'Església, ja fossin directament organitzacions eclesials o actuessin sota els seus auspicis. D'aquesta manera, entre d'altres, es creà el 1947 l'*Asociación Misionera Seglar* (AMS), el 1956 la *Federación Española de Religiosos de la Enseñanza*, i l'*Obra de Cooperación Apostólica Seglar Hispanoamericana* (OCASHA) el 1957 com a entitats eclesials; Intermón el 1956, el *Instituto de Estudios Políticos para América Latina y África* (IEPALA) l'any 1958, i *Campaña contra el Hambre* -posteriorment *Manos Unidas*- al 1960 com a entitats que, malgrat ser auspicades per congregacions religioses, no tenen com a missió principal la propagació de la fe als països on desenvolupen les seves activitats (BAIGES i altres, 1996, pàg. 103).

L'acció d'aquestes primeres entitats, les arrels històriques de les quals se situen al segle XIX, van ser fortament marcades per un caràcter missional. Aquestes activitats, impregnades per un cert paternalisme, es veuen fortament modificades a partir de la publicació, el 1963, de les encíclics de Joan XXIII, *Pacem in Terris* i *Populorum Progressio* de Pau VI el 1967, així com per la celebració del Concili Vaticà II. La influència d'aquests fets reorienta l'activitat paternalista de moltes organitzacions eclesials que comencen a treballar amb una concepció de desenvolupament diferent a la derivada de les actituds assistencialistes.

Amb la transició democràtica s'enceta un període en el qual les condicions socials i polítiques no afavoreixen el desenvolupament del moviment de les ONGD. Són moments de fortes tensions polítiques internes que van deixar de costat els afers de cooperació amb els països del Sud. Tanmateix en els primers anys de la democràcia es crea, per exemple, el *Centre d'Informació i Documentació Internacional de Barcelona* (CIDOB).

És aquest també el moment d'aparició d'ONGDs internacionals, entre d'altres *Ayuda en Acción* el 1980 i *Paz y Cooperación* el 1982.

El període que comença als voltants de mitjans dels 80 és el del sorgiment de la majoria de les entitats que actualment coneixem com a ONGD, per tant suposa el moment de forta aparició i posterior consolidació d'aquest moviment. És el moment de creació d'*Entrepobles* (1988), l'*Associació Catalana de Professionals per a la Cooperació amb Nicaragua* (1985), *ACSUR-Las Segovias* (1986), etc.

La reflexió cristiana sobre la cooperació internacional

L'acció de les ONGDs és fruit d'un qüestionament crític de les relacions establertes entre els països del Nord i els del Sud, ja que estan basades en el desequilibri, amb conseqüències prou conegudes. Aquest qüestionament té els seus orígens en un posicionament previ que motiva un tipus de reflexió determinada al voltant de la realitat de la cooperació entre el Nord i el Sud.

Sovint són les persones que han fundat una organització les que han dut a terme aquesta reflexió que posteriorment ha impregnat, amb major o menor pervivència, l'actuació futura. Així, "*los orígenes de las ONGDs suelen estar relacionados con características y/o motivaciones comunes a las personas que integran inicialmente la organización*" (ORTEGA CARPIO, 1994, pàg. 163).

Trobem, doncs, al si de les ONGDs tot un seguit de reflexions que inspiren, motiven i orienten llurs accions (ORTEGA CARPIO, 1994, pàgs. 42-53 i MAGADOUX, 1989, pàgs. 21-24). En el cas de les ONGDs vinculades a l'Església catòlica, òbviament, aquesta reflexió té un component cristià.

Com ja hem assenyalat, bona part de les ONGDs tenen orígens eclesials. La tradició missional, com també hem afirmat, es transforma radicalment a la dècada dels 60. Van ser moments de forta renovació al si de l'Església que també tingueren les seves conseqüències en l'àmbit de la cooperació en el desenvolupament que duien a terme les organitzacions que s'hi trobaven vinculades. El motor inicial d'aquesta voluntat de cooperació amb l'altre parteix d'una reflexió sobre la caritat cristiana i sobre l'estima al proïsme que en els seus orígens farà prendre actituds paternalistes envers els pobles atesos. Com ja hem dit, però, amb la influència de les encícliques papals assenyalades i el Concili Vaticà II es transforma el concepte de cooperació, que entra en el terreny de la consideració dels pobles com a actors del seu propi desenvolupament i de què el que cal fer és acompanyar-los en aquest procés. Així, les actituds paternalistes es transformen a partir de la reflexió al voltant del concepte de compromís actiu amb l'altre.

L'orientació d'aquesta reflexió, que es troba a l'origen de la voluntat de cooperació entre els països del Nord i els del Sud, ha donat lloc a diferents tipus d'ONGDs. Tot i tenint present que no es tracta de categories excloents, adoptem una taxonomia dividida en sis grups o famílies d'ONGD (ORTEGA CARPIO, 1994, pàgs. 258-265): les *religioses* —vinculades a persones properes a les diferents esglésies o a organitzacions religioses—, les *polítiques* —properes a partits polítics i sindicats—, les *solidàries* —sorgides dels moviments per la pau i la solidaritat dels anys 80—, les *internacionals* —fundades a altres països i amb actuació a casa nostra—, les *professionals* —amb persones provinents d'un mateix món professional— i les *oficials* —entitats amb vinculacions a organismes oficials—.

Les ONGDs anomenades «religioses», doncs, són entitats vinculades a àmbits eclesials, especialment a l'Església Catòlica. Es tracta del grup més nombrós d'organitzacions que alhora són les més antigues. Bona part estan formades, en el seus orígens, per membres d'ordes religiosos dedicats a l'ensenyament o amb missions a països del Tercer Món. *Promoción y Desarrollo* (PROYDE), vinculada als Germans de La Salle, fou fundada el 1988 per tal d'aglutinar tot el treball de la congregació en el Tercer Món; *Promoción de la Salud en los Países en Desarrollo* (PROSALUS) creada el 1985 per tal de donar recolzament als centres hospitalaris de l'Ordre Hospitalària de Sant Joan de Déu o *Intermón* creada pels jesuïtes al 1957.

Contribució institucional de l'Església al moviment de les ONGD

El moviment de les ONGDs que coneixem actualment és conseqüència d'una determinada herència ideològica i cultural. Aquesta herència té orígens diferenciats: el moviment de solidaritat i suport als processos revolucionaris de l'Amèrica Central; el moviment antinuclear per la pau; l'«esperit» del Concili Vaticà II; i els moviments internacionals. Malgrat aquesta diferenciació hi ha un denominador comú ja que «*el marc ideològic provindrà de la convergència d'ideologies properes al marxisme revolucionari i al catolicisme d'esquerres*» (PONT, 1996, pàg. 6). A la pràctica vol dir la consolidació en forma d'ONGD, a partir de la segona meitat de la dècada dels vuitanta, del que s'havia esdevingut de manera més o menys institucionalitzada, ja sigui en forma de congregacions religioses amb missioners a països del Tercer Món o de moviments de solidaritat de base.

Als anys vuitanta, doncs, amb la «normalitat democràtica» es va produir l'expressió de moviments participatius que, sota la dictadura

franquista, no van ser possibles bé per la persecució a que era sotmès tot moviment “no afecte al règim” o bé perquè es desenvolupaven sota el paraigües obert per l'Església catòlica, amb les limitacions d'expressió de totes les seves facetes que això podria suposar. Paral·lelament, i com a fets dinamitzadors d'aquests canvis, al llarg d'aquesta dècada es produeix la consolidació d'un cert creixement econòmic que fa entrar l'Estat espanyol en el grup de països “desenvolupats”. Finalment, l'entrada a la Unió Europea –en aquells moments CEE— va obrir vies de finançament a les activitats de les ONGDs que, juntament amb el finançament de les administracions estatal, autonòmiques i locals, van afavorir el treball de cooperació, amb els efectes pertinents, en el terreny de la sensibilització, d'aquestes organitzacions.

En aquest context, i en relació a les ONGD catalanes vinculades a l'Església, cal esmentar que la majoria d'entitats han estat fundades en aquest context (). Fins i tot, en el cas de les entitats constituïdes amb anterioritat, la dècada dels 80 suposa un moment de canvis en la forma jurídica. Tot seguint les dades consignades als registres de la Generalitat de Catalunya sobre associacions i fundacions, les entitats relacionades amb l'Església catòlica federades a la Federació Catalana d'ONGD han estat majoritàriament fundades a partir de la segona meitat de la dècada dels 80. Fins i tot, les entitats fundades amb anterioritat a la dècada dels 80 transformen la seva forma jurídica al llarg d'aquest període. És el cas, per exemple, d'Intermón que es constitueix com a fundació privada el 1986 després d'haver estat fundada el 1957, i de SETEM que fundada el 1968 amb la denominació *Secretariat Escolapi per al Tercer Món*, al 1985 esdevé una associació civil amb el nom de *Secretariat Escolar d'Ajuda al Tercer Món*, fins que el 1990 adopta el nom conegut ara de *Servei al Tercer Món*.

Així, la pauta de creació i transformació de les ONGD catalanes respondria al següent esquema:

- Creació als anys 50-60 i modificació de la forma jurídica a la dècada dels 80: Intermón i SETEM.
- Creació a la dècada dels 50-60: Mans Unides.
- Creació a la dècada dels 50-60 i posterior implantació a Catalunya: ACISJF.
- Creació a la dècada dels 80-90 i posterior implantació a Catalunya: INTERED i PROIDE.
- Creació a la dècada dels 80-90: AJCD, CAMI, CODESPA, FUNDACIÓN JUAN CIUDAD, PRODEIN.

Pel que fa a la participació de l'Església en el fenomen de les ONGDs, podem destacar tres formes de vinculació amb la institució religiosa que ja hem avançat anteriorment (Taula 1):

- persones o grups vinculats més o menys directament a la institució (sovint capellans o excapellans, persones relacionades amb algun missioner, etc.).
- l'Església diocesana.
- ordes religiosos (masculins sobretot).

Val a dir que aquesta vinculació és difícil de precisar si es produeix de manera més formal que efectiva. Tant en el cas de persones o grups sense referència explícita, com en el dels ordes religiosos sovint aquesta vinculació a l'Església catòlica no té canals formals d'expressió, a diferència de les entitats vinculades a l'Església diocesana. Així, en el cas de Mans Unides, hi ha una submissió formal al dret canònic; mentre que al SETEM, malgrat la reconeguda vinculació amb l'Escola Pia, la vinculació no es produeix de manera formal — si més no, no es troba expressada als estatuts— sinó mitjançant persones que formen o havien format part de l'orde i que ara ocupen càrrecs als òrgans directius de l'entitat.

Taula 1

Nom de l'entitat	Any de creació	A Catalunya	Forma jurídica	Vinculació
Asociación Católica Internacional de Servicios a la Juventud Femenina	1964	Al 1989 a Catalunya	Associació	Vinculació personal dels fundadors
Associació juvenil Cooperació al Desenvolupament	1988	1988	Associació	Vinculació personal dels fundadors (donen suport a projectes de CODESPA)
Catalunya-missió per a ajudes al Tercer Món (CAMÍ)	1991	1991	Associació	Vinculació personal dels fundadors (el president és el pare Pere Jové i Casas)
Fundació CODESPA	1985	1985	Fundació	Vinculació personal dels fundadors (vinculats a l'OPUS DEI)

Església, nous i vells moviments socials i ongd

Fundació Intermón	1945	Al 1986 com a Fundació privada	Fundació	Companyia de Jesús
Fundación Juan Ciudad	1996	1996	Fundació	Germans de Sant Joan de Déu
Fundación Promotora de Desarrollo Integral Unión Amigos de los Misioneros (PRODEIN)	1989	1989	Fundació	Vinculació personal dels fundadors
INTERED Red de Intercambio y Solidaridad	1992	Al 1996 com a delegació a Catalunya	Fundació	Institució Teresiana
Justícia i Pau	1967	A Catalunya el 1968	Organització eclesial	Organització depenent de la Diòcesi on actua
Mans Unides. Comité Católico de la Campaña contra el Hambre en el Mundo	1960	1960	Organització eclesial	Organització depenent de la Diòcesi on actua
Minyons-Escoltes Guies Sant Jordi	1956	Al 1984 com a associació	Associació	Reconeguda per les diòcesis de Catalunya com a moviment d'Església
Promoció i desenvolupament (PROIDE)	1988	Al 1991 a Catalunya	Associació	Germans de La Salle
Servei Tercer Món (SETEM)	1968	Al 1985 es constitueix com a associació i al 1998 també com a Fundació	Associació/ Fundació	Escola Pia de Catalunya

Font: Registre d'Associacions i d'Entitats Jurídiques i de Dret de la Generalitat de Catalunya.

Contribució al moviment de les ONGD de persones provinents de moviments d'Església

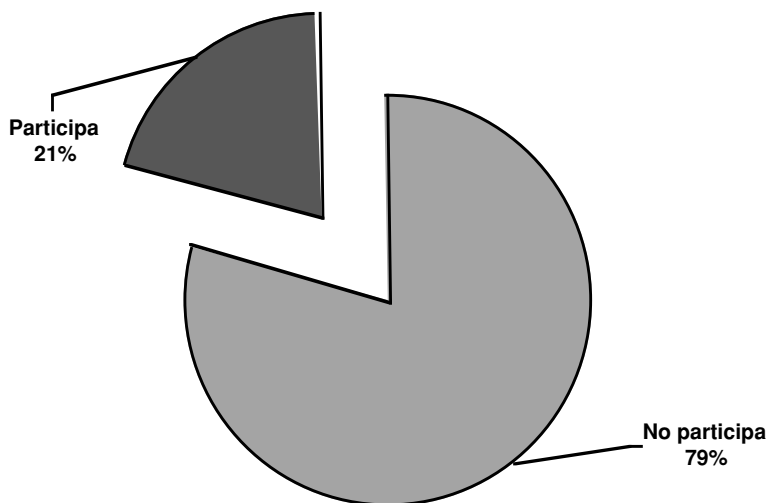
Si a l'apartat anterior hem fet un repàs a la participació de l'Església catòlica com a institució en el moviment de les ONGDs, veurem en aquest apartat com persones provinents de moviments d'església han participat en el si d'aquestes entitats de cooperació internacional⁴. Per tal d'apropar-nos a aquesta contribució, ens aturarem en un àmbit de participació d'aquestes entitats (les Brigades/

⁴ A diferència de l'apartat anterior, en què fèiem referència a persones vinculades a l'Església que van constituir ONGD, quan parlarem de persones provinents de moviments d'Església assenyalarem la participació individual d'aquestes en estructures ja formades, per tant, en ONGDs ja constituïdes.

Camps/Estades/Delegacions de Solidaritat) i, en concret, en l'«origen associatiu» de les persones que hi han participat⁵.

La participació associativa en moviments confessionals dels participants en aquesta activitat d'algunes ONGDs se situa entorn el 21% (Gràfica 1). Cal dir, però, que en aquest apartat es troben recollides les activitats directament vinculades amb una confessió religiosa. Malgrat que hom pot participar en un agrupament escolta vinculat a la parròquia del barri o en un hospital d'una congregació religiosa, i, òbviament, compartir els principis que inspiren aquestes institucions, no hem considerat aquestes activitats com a pròpiament confessionals. Sí que ho hem fet en aquelles col·laboracions on el component religiós és l'objectiu més o menys explícit de l'activitat.

Gràfica 1: Participació en moviments confessionals dels participants a les Brigades/Estades/Camps de Solidaritat

⁵ Malgrat que el fenomen de les ONGD té una forta puixança a Catalunya, són pocs els estudis sistemàtics sobre el tema. Donada aquesta circumstància, recorrerem de nou a les dades del llibre *Experiències de solidaritat*, com a dades disponibles sobre l'origen i perfil dels participants a una de les activitats de les ONGD: les brigades/estades/camps de solidaritat. Es tracta de grups que, amb un procés preveïent formació i preparació, són enviats per les ONGDs durant els mesos d'estiu per tal de col·laborar en projectes de desenvolupament. Som conscients de les dificultats d'extrapolació d'aquestes dades, per tant, els arguments que seguiran s'han de prendre com una aproximació al tema.

En aquest apartat s'engloben, doncs, grups de parròquies —revisió de vida, grups de parelles—, comunitats de vida cristiana, organitzacions eclesials, moviments carismàtics, etc. A la hem recollit quins són els moviments o grups d'Església que han aportat participants a les Brigades/Estades/Camps de Solidaritat.

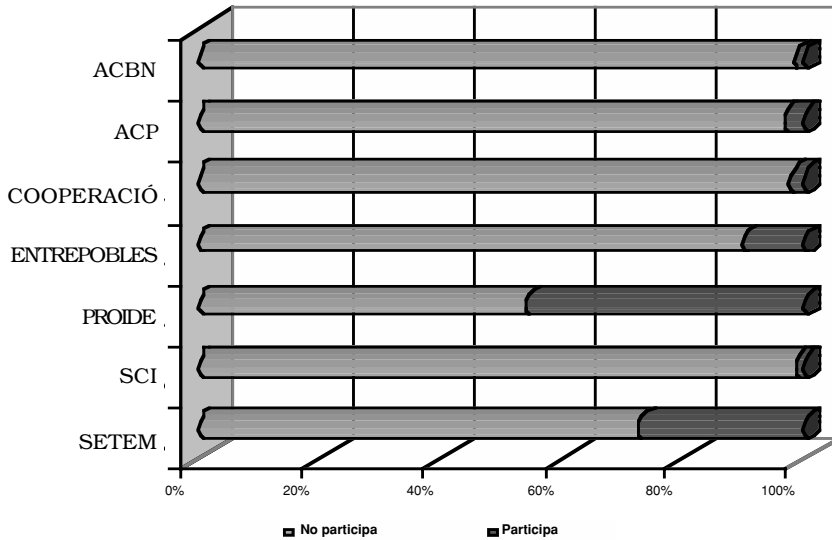
Taula 2. Moviments i grups d'Església que aporten voluntaris a les Brigades/Estades/Camps de Solidaritat⁶

Escoltisme catòlic	Grups de parròquia
Grups d'exalumnes escoles religioses (SAFA, Escoles Pies, La Salle, Salesians)	Educació en el lleure (MCEC, MIJAC)
Assistència social (Centre Obert Joan Salvador Gavina, Càritas)	Moviments de joves cristians (JOC-JOBAC, JARC, JERC, Hora 3)
Grups universitaris (CCU, MUEC)	Moviments d'adults cristians (ACO)
Comunitats de vida cristiana (CVX Berchmans, Fòrum Verges)	

Però la proporció de participació en moviments confessionals (gràfic 2) varia en funció de l'ONGD en la qual es realitzen aquestes experiències de solidaritat. Així, serà PROIDE l'entitat amb un major nombre de persones que participen en aquest tipus de moviment —el 45,8%—, mentre que la resta d'entitats mantindran valors per sota del 10%, a excepció del SETEM amb un 27% dels seus participants provinents del món eclesial, lluny dels percentatges d'entitats com l'Associació Catalana de Brigadistes a Nicaragua (ACBN), l'Associació Catalana per la Pau (ACP), COOPERACCIÓ, ENTREPOBLES/USTEC/CCSC, i el Servei Civil Internacional (SCI) amb percentatges inferiors al 10%. Per tant, podem constatar que la participació de persones vinculades a moviments confessionals és major si l'ONGD també hi està relacionada.

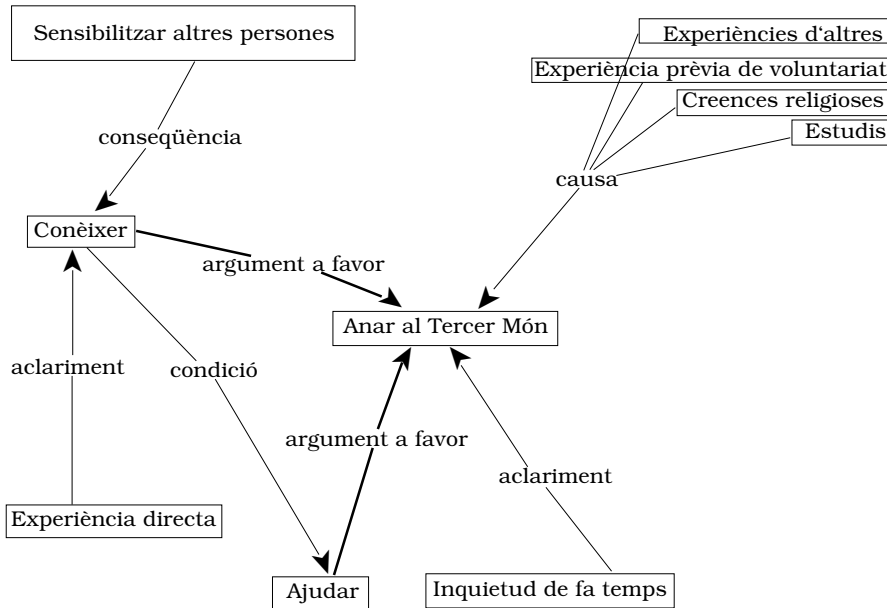
⁶ Les dades que segueixen provenen, a més de la recerca ja esmentada, de la investigació *Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament: anàlisi de l'acció del Servei Tercer Món a Catalunya i als assentaments de la Reforma Agrària a l'Estat de Paraná, Brasil, 1993-1996*, dirigida pel Dr. Jorge Guerra i que actualment es desenvolupa en col·laboració amb Universidade Estadual de Maringá, la Universitat Rovira i Virgili i la Universitat de Barcelona.

Gràfica : Participació en moviments confessionals dels participants en les Brigades/Estades/Camps de Solidaritat per ONGDs.

Pel que fa a les vivències personals que han impulsat la participació a les Brigades/Camps/Estades/Delegacions de Solidaritat trobem tres tipus de raonaments: per una banda, els que fan referència a entendre la participació en aquesta activitat com a una conseqüència d'altres compromisos com pot ser l'escoltisme o la participació en activitats de voluntariat; per una altra, arguments que fan referència als estudis que hom ha seguit com a causa de l'interès per participar-hi; i finalment, les pròpies creences religioses com a font de motivació.

Il·lustració 1: Argumentació bàsica dels participants sobre la voluntat d'anar al Tercer Món.

De fet, és només en els participants de les entitats religioses que trobem argumentacions al voltant de la voluntat de marxar al Tercer Món relacionades amb les creences religioses —el node “opció cristiana” del gràfic—. Aquesta idea de les creences religioses del participant com a factor rellevant de la voluntat de participació es pot exemplificar amb alguns fragments de les fitxes d’inscripció a l’activitat: “[el que em motiva és] una opció cristiana de la vida, opció que em fa estimar i creure en la persona humana per damunt de tot, i em motiva a comprometre’m amb els més pobres» o algú altre que presenta la seva candidatura a marxar als països del Sud “por motivos éticos y de vivencia personal y comunitaria de los valores evangélicos”. D’altra banda, i en referència a aquest fet, per exemple, podem observar com aproximadament el 80% dels escoltes catòlics que han participat a les Brigades/Camps/Delegacions/Estades de Solidaritat ho ha fet en les entitats religioses que organitzen aquesta activitat —PROIDE i el SETEM—.

Bibliografia

- BAIGES, S. i altres, (1996), *Las ONG de desarrollo en España*, Flor del Viento Ediciones, Barcelona.
- BALCELLS, A i SAMPER, G. (1993) *L'Escoltisme català. 1911-1978*, Ed. Barcanova, Barcelona.
- CASAÑAS, J. (1988) *El progressisme catòlic a Catalunya. 1940-1980*, Ed. La Llar del llibre, Barcelona.
- CASTAÑO, J. (1974) *Memòries de la JOC a Catalunya*, Ed. Suri, Barcelona.
- COSTA, J. (1997) *Dels moviments d'Església a la militància política*, Ed. Mediterrània, Barcelona.
- CARMONA, F.J. (1991) *La socialización del liderazgo católico durante el primer franquismo*, tesi doctoral Universitat Autònoma de Barcelona.
- DÍAZ SALAZAR, R. (1981) *Iglesia. Dictadura y Democracia*, Ed. HOAC, Madrid.
- FCONG (Federació Catalana d'ONG per al Desenvolupament) (1997) *Codi ètic i de Conducta*, Document de treball.
- GUERRA, J. i altres (1998) *Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament: anàlisi de l'acció del Servei Tercer Món a Catalunya i als assentaments de la Reforma Agrària a l'Estat de Paranà, Brasil, 1993-1996*, Universidade Estadual de Maringá, Universitat Rovira i Virgili i Universitat de Barcelona (recerca en curs).
- HERMET, G. (1986) *Los católicos en la España Franquista. Crónica de una dictadura*, Ed. Siglo XXI, Madrid.
- MAGADOUX, A i altres (1989), *Las ONG y la cooperación para el desarrollo*, Col·lecció Documentos para el desarrollo, Cruz Roja Española, Madrid.
- ORTEGA CARPIO, M.L. (1994), *Las ONGD y la crisis del desarrollo*, IEPALA i ETEA, Madrid.
- PIÑOL, J.M. (1993) *El nacionalcatolicisme i la resistència 1939-1966*, Ed. 62, Barcelona.
- PONT, J. (1996) *El moviment per a la Solidaritat i les ONG de Desenvolupament: crisi o reptes des d'una nova perspectiva a Papers de la Fundació*, Fundació Rafael Campalans, número 84, juliol, Barcelona.
- SANTAJULIANA, X. (1998) *Experiències de solidaritat: una aproximació a la participació a les organitzacions no governamentals per al desenvolupament*, Diputació de Barcelona, Col·lecció Papers de Jovenut, Barcelona (en procés d'impressió).